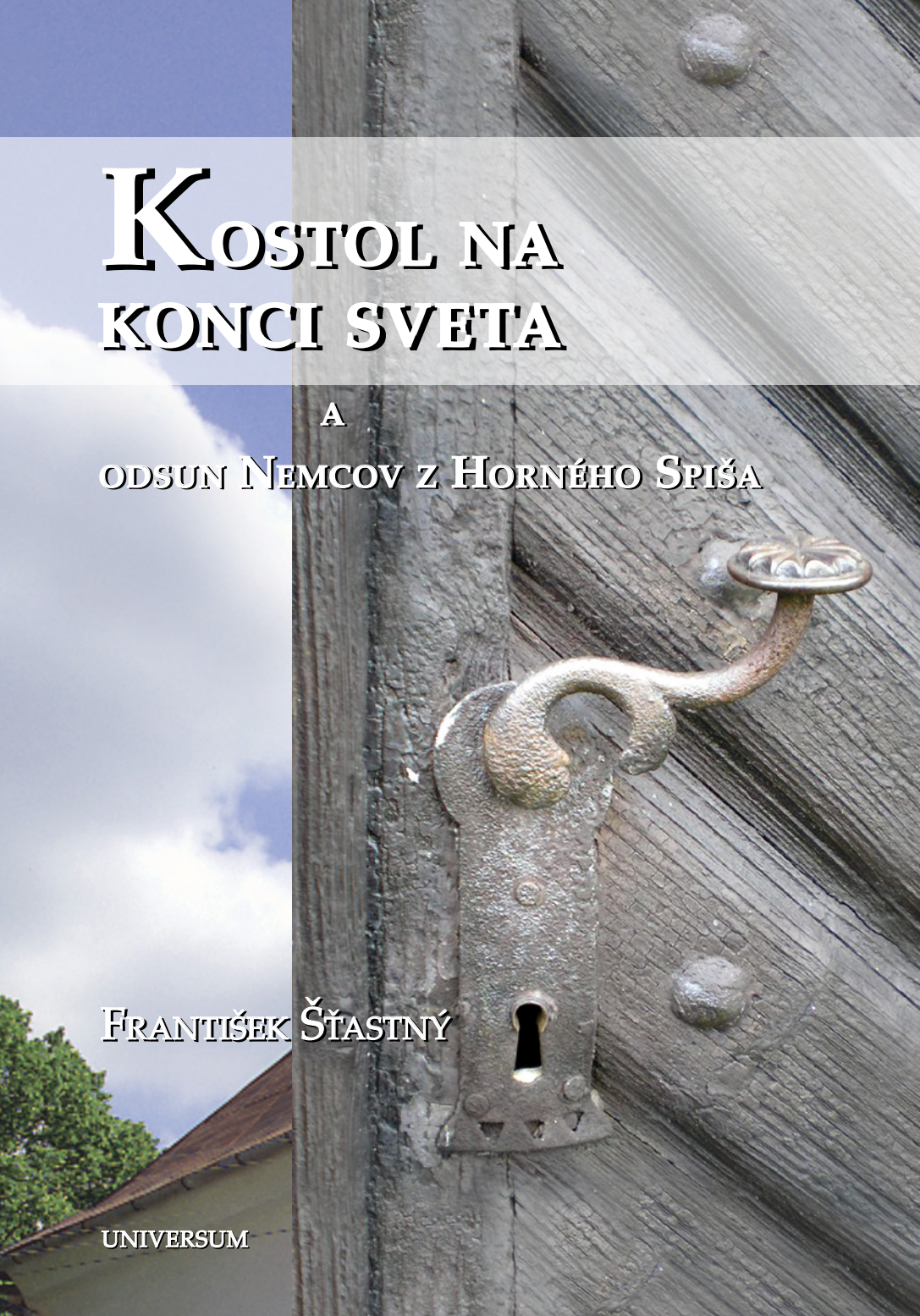

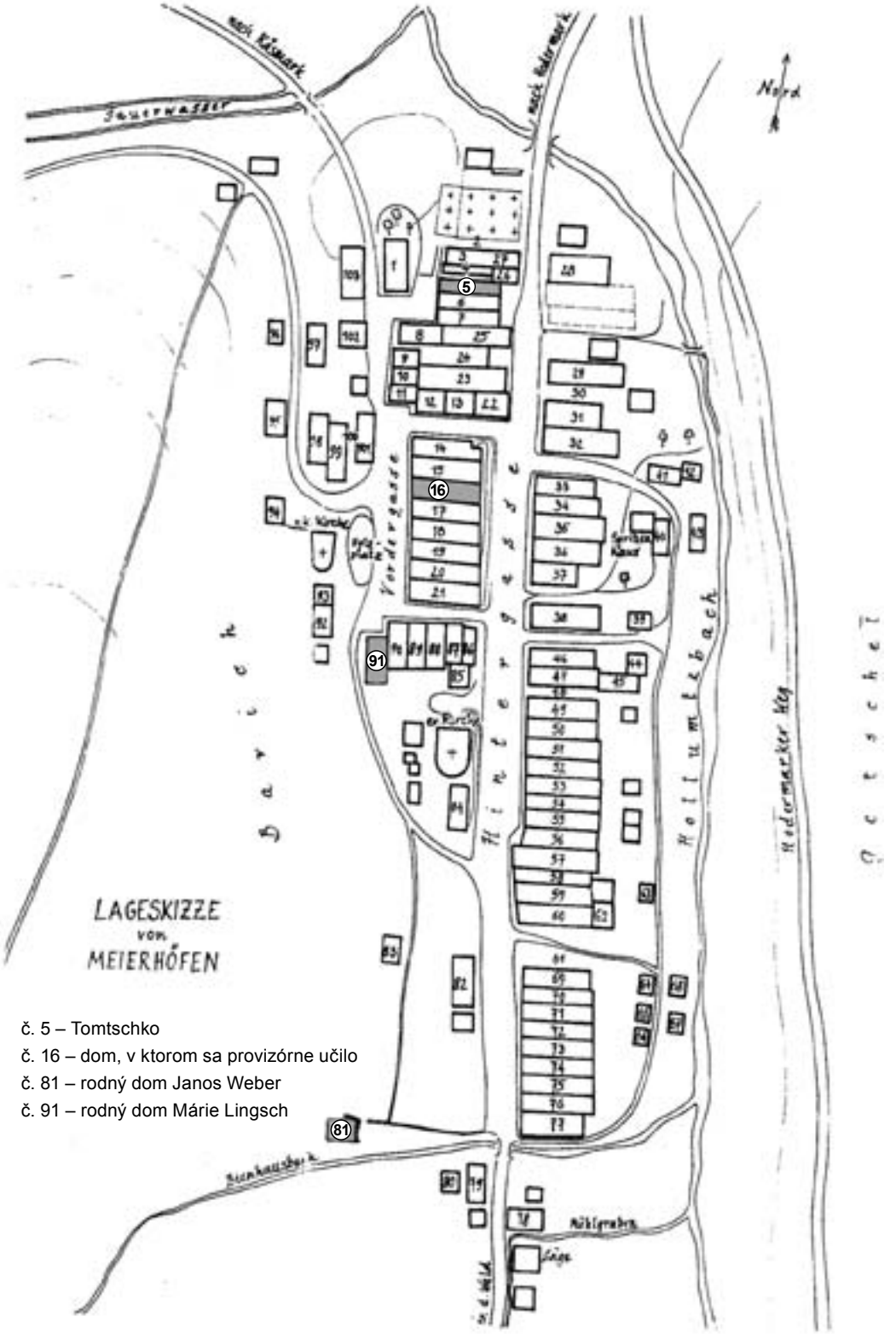
Kostol na konci sveta

a

odsun Nemcov z Horného Spiša

František Šťastný

UNIVERSUM

č. 5 – Tomtschko

č. 16 – dom, v ktorom sa provizórne učilo

č. 81 – rodný dom Janos Weber

č. 91 – rodný dom Márie Lingsch

František Šťastný

Kostol na konci sveta
a
odsun Nemcov z Horného Spiša

UNIVERSUM
2 0 1 1

František Šťastný:

KOSTOL NA KONCI SVETA
A ODSUN NEMCOV Z HORNÉHO SPIŠA

Za pomoc a podporu pre vydanie tejto knihy úprimne ďakujem:

Baran, Marián
Berezný, Jozef — *PO CAR, s.r.o.*
Bidovský, Anton — *Hotel Dukla a.s.*
Biroš, Peter
Hanigovský, Štefan — *Fecupral spol.s r.o.*
Kolodzej, Jaroslav
Kúpele Vyšné Ružbachy a.s.
Majirský, František
Malaga, Ľudovít
Mňahončák, Milan
Puzder, Juraj
Rengevič, Alexander — *Pneumat trading s.r.o.*
Smoleň, Miroslav
Šechný, Peter
Vell, Jozef

© Text Ing. František Šťastný
© Vydalo vydavateľstvo Universum-eu, spol. s r. o.,
Javorinská 26, 080 01 Prešov, (www.universum-eu.sk)
Prešov 2011

ISBN 978-80-89046-69-0

Moje poďakovanie patrí ochotným ľuďom, ktorí mi nezištne poskytli vzácne informácie, bez nich by táto moja kniha bola ochudobnená. Bez poradia dôležitosti sa chcem poďakovať seniorovi Tatranského seniorátu ***Mgr. Romanovi Porubänovi****, farárkam a farárom* ***Mgr. Márii Kováčovej****,* ***Mgr. Ľubici Sobanskej****,* ***Mgr. Jánovi Pavlovičovi****,* ***Mgr. Martinovi Fečkovi*** *a* ***Mgr. Vincentovi Blažkovi****. Za obšírny rozhovor vyslovujem vďaku starostovi obce* ***Jánovi Turekovi****. Vzácna bola pomoc* ***PhDr. Zuzany Kollárovej, PhD.*** *zo Štátneho archívu, pobočka Poprad-Spišská Sobota,* ***doc. PhDr. Ivana Chalupeckého*** *zo Štátneho archívu v Levoči, ale oceňujem aj pomoc* ***Slovenskej národnej knižnice v Martine*** *pri vyhľadaní článkov o Ihľanoch. Potešila aj ochota a prísun osobných informácii od* ***Friedricha Guldena*** *zo Spišskej Belej,* ***Ondreja Sutoru*** *z Občianskeho združenia Spoločnosti A. E. Mayerhöffera v Tvarožnej,* ***Hansa Kobialka*** *z nemeckého Bad Bergzabern i* ***Prof. Gézu Altmanna*** *zo Saarbrückenu. Knihu veľmi obohatili aj časté maily z ďalekej USA, konkrétne od* ***Bonnie Johansen Werner****.*

Veľmi oceňujem veľkú odbornú pomoc a prísun informácii od pani ***PhDr. Dariny Petranskej****, ako aj nezištné rady* ***prof. PhDr. Petra Švorca, CSc.***

Prevažnú časť kvalitných fotografii v knihe pre vás, milí čitatelia, pripravil ***Mgr. Lucius Kováč*** *a mne prichodí vysloviť mu srdečné ďakujem.*

A bez mojej milej vnučky, poslucháčky architektúry, by som sa iba veľmi ťažko popasoval s angličtinou. Nech je ti, ***Deniska****, odmenou aj to, že si spoluautorkou, na ktorú nemôžem zabudnúť.*

Ale s veľkou vďakou, v žiadnom prípade nie na koniec, sa chcem touto cestou vysloviť k pomoci, podpore, konkrétnej jazykovej a slohovej úprave ***mojej vzácnej manželke.***

Vďaka a ešte raz vďaka za všetko vám, bez ktorých by čitatelia nemali možnosť spoznať to, čo nám predkovia o Kostole na konci sveta zanechali.

Autor

Obsah

Na úvod – prečo? 9

Kde je koniec veta? 17

Na počiatku bola farárka 21

Lomnitzer Tal 27

Obec – miesto, kde stojí Kostol na konci sveta *33*

Súčasnosť obce predstavuje starosta 38

Vojenský výcvikový priestor – koniec sveta 43

Príchod Nemcov a vznik evanjelického zboru 58

Opustený kostol a jeho osudy 68

Osudy, osudy a ešte raz osudy 107

Ako to bolo s odsunom Nemcov 113

Potomkovia – tí, čo si niečo pamätajú 121

Spomínajú pani Džubáková a pani Trembová 123

Spomína pani Timčáková 128

Píše a spomína pani Bonnie Johansen-Werner 131

U dôchodcu – farára v Poprade 141

A sme na konci – alebo na začiatku? 147

A ešte dovetok 149

Použitá literatúra 153

Motto:

Keď doznie tvoj hlas, krásna múza
a zvony pieseň dohrajú,
daruj mi, prosím, ešte chvíľu
zaspievať ešte jednu áriu.

Daniel Šovc

Na úvod – prečo?

Začínam s otázkou – prečo? S týmto nezvyklým začiatkom sa chcem vysporiadať hneď v úvode. V zásade podobne sa ma pýtali ľudia, ktorých som navštívil. *Prečo?* – pýtali sa hneď pri zahájení každého rozhovoru moji spolubesedníci. *Prečo?* – so záujmom pátrali, aký mám dôvod zbierať informácie o *kostole na konci sveta*. *Prečo* je to práve tento kostol? A *prečo* práve ja? – dosť často sa pozastavovali pri pohľade na moju vizitku, keď zistili, že som stavbár. Viem, tieto úvody do rozhovorov boli úplne legitímne a odzneli skoro na každej mojej štácii na ceste za prepotrebným zdrojom podkladov pre novú knihu.

Kým však začali padať tieto sugestívne otázky a snažil som sa ako-tak nájsť na ne odpoveď, bude iste namieste predstaviť tých, ktorí ich kládli. Paleta mojich informátorov, asi by bolo lepšie povedať ochotných poskytovateľov vzácnych údajov i podkladov, sa predstavila vo veľmi pestrej podobe. Samozrejme, ich výber sa uskutočnil na základe toho, čo by malo byť predmetom témy. Pri zbere údajov pre nový projekt sa mi podarilo postupne zostaviť jeden úžasný tím pomocníkov. Ale také jednoduché to predsa len nebolo. Spočiatku sa často objavovala skrytá nedôvera v budúceho autora, či a ako je tento záujem opravdivý a realizovateľný. Ľady sa začali lámať po vysvetlení, že predmetom knihy bude história evanjelického kostola a osudov ľudí s ním spojených. Ako však plynuli minúty, ba niekedy aj hodiny, podarilo sa mi mojich spolubesedníkov vtiahnuť do témy. Často som mal pocit, že mám ich úprimnú podporu. Zoznam ochotných spolupracovníkov od samého začiatku rástol zo dňa na deň nielen čo do počtu, ale najmä do rôznorodosti osôb poskytujúcich prepotrebné údaje. Nakoniec sa vytvoril fenomén geometrického rastu ľudí, ktorí sa stali významnými spolupracovníkmi, za čo im patrí úprimná vďaka.

Som na začiatku a tak sa mi nezdá, že by malo nasledovať ďakovanie, to celkom iste príde. Vďačím najmä Tomu, ktorý nás volá k viere a pozýva do svojich chrámov, že práve On mi takých ľudí, ochotných a žičlivých pridal k spolupráci. Bolo ich veľa a z každého rožku trošku. Samozrejme nemohli chýbať profesionáli z oblasti cirkvi v rôznych funkciách. Boli medzi nimi senior Podtatranského seniorátu, aktívni farári a farárky, ale aj tí, čo už oddychovali na zaslúženom odpočinku. Potešili i kontakty s pracovníkmi archívov a Pamiatkového ústavu, navštívil som aj starostu. Nie je mojím úmyslom zaraďovať ľudí iba podľa toho, ako mi pomáhali. Veľmi som si vážil tých, ktorí si radi spomenuli na minulosť prostredníctvom svojich predkov. Hlavne ich osudy budú tvoriť podstatnú časť tejto knihy, i keď boli často smutné a dramatické. O nich hovorili moji informátori a ja som nechával diktafón zapnutý, aby to všetko zachytil. Môžem teda s úplnou istotou prehlásiť, že sa mi podarilo skontaktovať s mnohými ľuďmi, ktorých

Bonnie Johansen Weber komponuje a hrá

si nesmierne vážim a vždy si budem na nich spomínať. Keď nič iné, teší ma aj kontakt za „veľkou mlákou“, kde napriek jazykovej bariére sa mi podarilo získať spriaznenú dušu. Z jej mailu som sa dozvedel, že pani Johansen-Werner mi ponú-

ka informácie o predkoch rodiny Weber žijúcich v Spojených štátoch amerických. Práve oni žili v Majerke, obci, kde evanjelický kostol dodnes stojí. – *Bolo príjemné stretnúť sa s Vami pri bohoslužbách v tomto našom kostole z príležitosti výročia jeho posviacky*, píše pani Johansen. *Teší ma, že ste sa rozhodli písať o ňom, rada si knihu prečítam a dozviem sa viac o obci Majerka, kde žili moji predkovia.*

Veľmi mi pomohlo aj dvojdňové pátranie v archíve v Spišskej Sobote. Toto predmestie Popradu samo osebe je hodné prehliadky, najmä jeho stred. Človek s fotoaparátom alebo kamerou nevie, či sa skôr obzrieť vpravo, alebo vľavo. Zo všetkých svetových strán na vás dýcha minulosť, tu krajší a tam ešte krajší architektonický skvost či z obdobia rannej gotiky alebo renesancie. A to v prekrásne vynovenom šate skoro všetkých objektov. Návštevník musí mať príjemný pocit, ak sa môže po námestí prechádzať a obdivovať všetko naokolo. Toto vyznanie ale nepatrí do obsahu mojej knihy.

Spomínaný Štátny archív mi otvoril svoje zbierky a ja som sa mohol aj za pomoci pani Zuzany Kollárovej hrabať v ponúknutých materiáloch. Ale nedá mi nenapísať, že táto ochotná žena – a to je jedna z ďalších náhod, ktoré ma sprevádzali pri zbere informácií – je sestrou priateľa a budúceho vydavateľa mojej knihy, profesora Petra Švorca. Ten svet, a najmä ten náš slovenský, je skutočne malý. Mnohí z vás iste nemali možnosť sedieť v akomkoľvek archíve a skúšať objaviť, čo je v jeho zbierkach uložené v oblasti, ktorú práve potrebujete. Keď vojdete do jeho priestorov, všade cítiť, ako plynie čas, ako sa v obyčajne historických objektoch kumuluje minulosť a najmä múdrosť našich predkov. A nielen to – privíta vás atmosféra vzrušenia spojená aj so stuchnutým ovzduším. Beda alergikom, lebo tu by len veľmi ťažko mohli pracovať trvalo, ale ani občasný bádateľský pobyt nie je pre nich zdraviu prospešný.

Mňa umiestnili do veľkej pracovnej miestnosti k malému stolu, kam mi pripravila pani Kollárová viacero materiálov

na tému, ktorú spracovávam. Po pripravení nevyhnutného spoločníka – notebooku – som oči upriamil najprv na nespočetné množstvo kníh v regáloch. Tie siahali od podlahy až po strop a boli rozmiestnené pri stenách po obvode celej miestnosti. A takých priestorov, ako som sa dozvedel, je niekoľko. Veru je a hlavne bolo sa na čo pozerať. Ale stavbár si nenechá ujsť možnosť pozrieť sa na krásnu architektúru vnútornej časti budovy. Všetky sú plné vzácnych svedkov ďalekej minulosti, aj nových a nových prírastkov zo súčasnosti.

Mňa však sem zaviala potreba získať potrebný materiál o *kostole na konci sveta* v Majerke-Ihľanoch. Prehrabávať sa v ťažkých knihách či dokumentoch viazaných v tvrdých obaloch, to je jedno skutočne veľké dobrodružstvo. Nikdy neviete, čo sa na ďalšej strane objaví, čo je v tej druhej knihe, kam nazrieť, aby sa otvorili ďalšie a ďalšie prepotrebné informácie pre vašu prácu. Je to niečo, čo sa veľmi podobá archeologickému výskumu. Keď som po dvoch dňoch moje snorenie po prepotrebných informáciách ukončil a s vďakou opúšťal tento archív a jej pracovníkov, opantali ma veľmi zmiešané pocity. V počítači sa nahromadilo množstvo podkladov a v mojej hlave veľa dojmov. Človek sa musí pred prácou týchto ľudí hlboko pokloniť, lebo to, čo tu vidí, o čo sa starajú, je nesporne veľká vec.

Vzácne boli pre mňa aj návštevy niektorých pamätníkov minulosti v spojitosti s naším *kostolom na konci sveta*. Tak sa mi do cesty priplietli potomkovia tých, čo museli svoj domov, a teda aj svoj kostol, nedobrovoľne opustiť. Čas však aj v ich pamäti mnohé už zaniesol pomyselným prachom. Niektorí si už len veľmi ťažko pamätali na to, čo im ich rodičia či starí rodičia rozprávali. Môj diktafón pri ich spomínaní sa samozrejme točil a zachytával jednu udalosť za druhou, jeden osud nasledoval iný. Na pásky sa zaznamenávali najmä pohnuté dni ich predkov, ťažobu vtedajších dní, nad ktorými sa často zaťahovali mračná nepriazne ich života. Pri počúvaní týchto príhod som objavil jeden fenomén, s ktorým som

nepočítal, ale ktorý ma plynutím času stále viac a viac s mojimi spolubesedníkmi zbližoval. Badal som, aká úľava v ich dušiach a radosť v očiach sprevádza rozprávanie o minulosti a svojich predkoch. Spomínali a odhaľovali aj to, na čo by skoro už boli zabudli. Keď naše rozhovory, trvajúce niekedy aj niekoľko hodín skončili a vypínal som svoj diktafón, všetci sme pochopili, že sa tu udiala dobrá vec. A veru i dnes mám pri písaní týchto riadkov pocit, že sa oplatilo venovať zbierke informácií niekoľko mesiacov času.

Itinerár môjho putovania za zdrojom informácii ma zavial aj do Spišskej Belej za „chodiacou encyklopédiou" pretavenou do široko-ďaleko známej osoby v tomto krásnom prostredí horného Spiša. On sám, a najmä jeho rokmi nazbierané doklady, sú známe nielen v tomto meste. Treba vysloviť iba jedno meno – *Friedrich Gulden*. Tento, v Prešove vyučený mäsiar, často zaneprázdnený dôchodca a funkcionár v evanjelickom cirkevnom zbore, žijúci v historickom centre mesta, nemá na nič čas. Ale na druhej strane vie o všetkom, čo sa na hornom Spiši udialo, na veľa vecí si pamätá, mnoho aj prečítal. Vedie si vlastnoručné poznámky, ktoré sa v jeho dome nachádzajú podľa zásady – *nerušte môj systém rozložených papierov, ja sa iba takto v nich vyznám*. To všetko som mal možnosť pri osobnej návšteve v dome na Hviezdoslavovej č. 34 vidieť.

Stretnutie sa uskutočnilo v jednu upršanú sobotu koncom augusta a na moje prekvapenie dom, kde sme sa mali stretnúť, mal krásne upravenú fasádu voňajúcou čerstvou okrovou farbou. Pod drevenou bránou z dubového dreva ma už s dáždnikom očakával postarší človek nižšej postavy. Pekne upravený dom z ulice nie veľmi ladil s neporiadkom v chodbe, plnej nazhromaždených starožitností a artefaktov, zrejme pozbieraných potulkami po okolí samotným majiteľom. Ešte väčšmi ma upútal interiér vlastného bytu, v ktorom žije opustený muž bez gazdinej. Domáci pán ma zaviedol do kuchyne–pracovne, kde okrem iného bolo dosť chladno. Jeden okrúhly stôl uprostred, zaplnený niekoľkými kuchyn-

skými nádobami z raňajok, ale aj kopa papierov pripravených pre debatu so mnou. Nábytok starý, pravdepodobne ako jeho majiteľ, na okne telefón tiež už si pamätá pár rôčkov. Pec ako u starej mamy aj s priestorom na pečenie chleba a všade rekvizity svedčiace o remesle ich majiteľa. Náš rozhovor bude predmetom ďalších kapitol, ale s obdivom musím konštatovať, že som stretol človeka, ktorý vie všetko. Mnohí ma upozorňovali, že sa musím pripraviť na to, ako ma nepripustí k slovu. Skutočne niekedy bol problém príliv informácii usmerniť tam, kam som to potreboval. Kadencia jeho slov bola však taká dynamická, že ma napadlo prirovnanie k *rýchlomluvícimu člověku*.

Ukončením epizódy s touto skutočne zaujímavou osobou z mesta Spišská Belá by bolo načase dokončiť a uzavrieť moje úvodné *prečo?* Teda odpoviem, *prečo* stavbár píše knihu? Myslím si, že odpovedí by mohlo byť viacero. A aby som nezabudol vlastne *prečo,* odpovedám, lebo je to koníček, na ktorý som sa počas môjho aktívneho života veľmi tešil.

A *prečo* som si vybral práve túto tému? Neviem, kde to celé vlastne ani kedy začalo. Moje nespočetné návštevy kostolov v minulosti i súčasnosti ma priťahovali a zároveň aj fascinovali. A pritom nešlo iba o jeden druh týchto svätostánkov. Pri putovaní po rôznych krajinách sveta, a samozrejme aj po našej domovine, som sa pristavil a vždy ma to pritiahlo vstúpiť dnu. Ony sa stali dominantami nielen miest, ale aj osamelých osád. Architektúra zvonku bola tým lákadlom, ktoré ma nútilo vytiahnuť fotoaparát a zvečniť ich krásu. To sa umocňovalo aj po vstupe do ich interiérov. Diela našich predkov nedali ináč, ako postáť chvíľu a obdivovať. Úžas a pieta – to boli tie silné impulzy, ktoré opantali moje vnútro a ja som si uvedomil, čo všetko autorov muselo viesť k tak dokonalej práci ich rúk. Majstri nad majstrami! Tie klenby, stĺpy, okná, maľby či sochy, to všetko patrí do pokladnice umenia našich predkov, pred ktorými sa musí každý stavbár, a nielen on, s hlbokým pocitom pristaviť. Tak teda *preto* ma pútali kresťanské

kostoly, bez rozdielu vierovyznaní. Ale nikdy som neodmietol vstúpiť, pokiaľ mi to bolo dovolené, aj do mešít či synagóg.

Ďalšie *prečo* často znelo pri požiadavke vysvetliť, prečo som si vybral práve kostol v Majerke-Ihľanoch? *Prečo* práve on sa stal objektom môjho záujmu? Pochádzam ja alebo moji predkovia z tejto obce? Pátrali mnohí, ktorých som oslovil. Moja odpoveď znie: *nič také, ani podobné netreba v tom vidieť.* Všetko je totiž úplne prozaické. Tento kostol, ktorý veriaci nedobrovoľne opustili, ma zaujal na prvý pohľad. Neviem, ako vás, ale mňa pri príchode k nemu a zbadajúc tu stáť v bielej už ošumelej farbe stojaceho svätostánku, nemôže nezaujať. A vstupom do jeho vnútra nebolo pochýb, že tento kostol ma oslovil silou úžasných argumentov venovať sa mu v mojej najbližšej práci. Už niekoľko desaťročí tu stojí sám, opustený, čakajúci na svoj osud, to je pre mňa silný impulz niečo podniknúť. Tak teda *preto,* preto práve on. Prvé odozvy ma v tomto snažení iba uistili, že konám správne. Ako motto som použil časť jednej so Šovcových básní. Vďaka za tento verš patrí jeho autorovi aj v mene *kostola na konci sveta* i všetkých veriacich, ktorí dnes pri ňom stoja. Dúfam, že so mnou súhlasíte, pani *Trembová, Džubáková, Timčáková* i všetci ostatní tu nemenovaní.

Obec Ihľany